هونەری فەرەنسی هاودەم

بووردێـــــل

نووسینی مێژوونووسی سۆڤیەتی: ڤ. ڤ. ستارودوبۆڤا
وەرگێڕان‌و ئامادەکردنی لە ڕووسی‌یەوە: محمد عارف

ـەگەر لە سەدەی نۆزدەم‌دا، هونەری شێوەکاری فەرەنسی ئاسۆیەکی ـ‌و فراوانی لەپێش کرابێتەوەو هەنگاوی گەورەی بۆ پێشەوە نابێ، ئەوە ـەدەی بیستەم‌دا. لە کاتی درووست بوونی جیهانی سەرمایەداری‌و لە ـەی ئیمپریالیزم‌دا، ئەو هونەرە تووشی زۆر جۆرە تەنگ‌و چەڵەمەو ـەی هونەریی سەخت و زۆرانبازی گەلێك جۆرە قوتابخانەو شێوازو ـز بووە... بە پێچەوانەی بەرهەمی ئەدەبی کە زۆر داهێنانی تازەی پڕ ـی مرۆڤایەتی‌و تاقی‌کردنەوەی نەژادی پێش‌کەش کردوە، وەك بەرهەمە ـەنی‌یە نایابەکانی نووسەرانی مەزن: (ئەناتۆلی فرانس)، (ڕۆمان ڕۆلان)و ـەرانی گەورەی وەك: (پۆل ئیلوار) و (ئەراگۆن) کە بە باشترین نوینەرو ـەرانی قوتابخانەی ریالیزمی سوشیالیزمی دەژمێردرین لە وڵاتە ـەرمایەدارەکان‌دا.

هەمان گیانی پێش‌کەوتن خوازیی لە هونەری سینەمای فەرەنسی سەرەتای ئەم سەدەیەمان دەست‌نیشان دەکرێ.

هونەری پەیکەر تاشینی فەرەنسی شەپۆلی مۆدێرنیزم، کەمتر ـوویەتیەوە، بە پێچەوانەی هونەری نیگارکێشان، کە ئەم شەپۆلە بەرەو ـتری فۆرمالیزمی‌و دیلی ڕووخساریی، دوور هەڵیگرتووەو لە نێوان سێ ـەنەی سەرەکی: کوبیزم (التکعیبیة)و ئەبستراکت (التجریدیة)و ـیزمی چەسپاندوە.

ـەڵام هونەری پەیکەرتاشینی هاودەمی فەرەنسی پەیوەندی خۆی ـەڵ گەل‌و بینەرو هونەر دۆستان بزرنەکردوەو هەر مۆرکی (هونەری ـەنو گۆڕەپانی هەڵگرتووەو شەقام‌و شوێنە گرنگەکانی وڵاتی ـموتەوەو سروشی جوانی‌ی‌و خواردەمەنی گیانی بە هەزاران خەڵکی ـەوەی ساڵۆنەکان بەخشیوە) ئەم شتەش لە پەیکەرە نایابەکانی ـەرمەندان: (بووردێل، مایۆل‌و دلسپیو) دا بەرجەستە بووە.

سافۆ، ١٩٢٥. پاریس ـ مۆزەخانەی بووردێل

ئەوەی شایانی باسە ئەم دیاردەیە پێچەوانەی هونەری نیگارکێشان بووە... هونەرمەندانی نیگارکێش: «ماتیس، مارکیە، مودیلیانی، ئووتریللۆ، ڕووە، ڤلامینك، دیوفیە، سیگۆنزاك، دێرێن، براك، دووشامب، پیکابیا، میرۆ، دالی، دێلونی، ڤازارێلی، بیوفیە، هارتوونگ، فووژێرۆن، مێیل، تاسیلسکی، ئیففێل‌و کامب». شاری پاریس‌و وڵاتی فەرەنسەیان کردوەتە گۆڕەپانی گەورەی جموجۆڵی هونەریی‌و هەر یەکێك لەم هونەرمەندانە بەگوێرەی بیروباوەڕیی هونەریی‌و ئیستاتیکای تایبەتی ئاسۆی هونەری فەرەنسی‌و ئەورووپی‌یان ڕوون‌ترو گەورەتر کردوە.

بەرهەمی پەیکەر تاشی مەزنی فەرەنسی (ئەنتوان بووردێل ١٨٦١ — ١٩٢٩) مۆرکی دراماتیزمی‌و دینامیکیەتی هەڵچوونی دەروونی مرۆڤی هەڵگرتوە. بووردێل بایەخێکی زۆری بە دابەش‌کردنی فۆرما داوە، بەڵام بە مەبەستی هونەرییەوە. زۆر جار کاتی جووڵانەوەی هەڵبژاردوە کە — مانای ژیان — زیاتر دەبەخشێ‌و هەروەها پەیکەرەکانی بە گیانی مەنوومێنتی واتە (پەیکەری گۆڕەپان) درووست‌کردوە، ئەو شتەش هەستی مەزنی‌و بڵندی‌و سامناکی دەبەخشیتە بینەر. لەم ڕوانگەیەوە بە دڵنیایی‌وە دەتوانین فەلسەفەی ئیستاتیکی بووردێل لەگەڵ گیانی ئەدەبی‌و بەرنامەی نووسینی نووسەری فەرەنسی (ڕۆمان ڕۆلان) بەراوردی بکەین، یەکەمیان بە هۆی پەیکەرەوە دووەمیان بە هۆی ووشەوە، هەمان گیان‌و ئیستاتیکای مرۆڤایەتیان هەڵگرتوەو بەوپەڕی باوەڕەوە ژیانی خۆیانیان بۆ تەرخان کردوە.

بووردێل لە خێزانێکی پیشەسازی بەردتاشین‌و کۆڵینی دارو پەیکەر تاشین، چاوی کردوەتە... ئەمەش نهێنی (گیانی میللی)یمان، لە پەیکەرەکانی بووردێل‌دا بۆ ئاشکرا دەکات.

پەیکەرتاش لە سەرەتادا خوێندنی هونەریی لە (تولوز) و لە پاشان لە قوتابخانەی هونەرە جوانەکانی پاریس تەواو کردوە.

بووردێل زۆر کەرەت دووپاتی کردوەتەوەو گوتوویەتی: «لووڤر،

نۆتردام. پیوژیەو باریی. ئەم مووزەخانەو شۆینانە. مامۆستاکانی ڕستەقینەی منن».

پەیکەرتاش لە تەمەنی بیست و سێ ساڵیدا. لە پیشانگا هونەرییەکان بەشداریی کردوە: بووردێل لە ساڵی (١٨٨٩)وە، لەگەڵ پەیکەرتاشی مەزنی فەرەنسی (ڕۆدان). بە یەکەوە ئیشیانکردوەو ئەوەی شایانی باسە. فەلسەفەی ئیستاتیکی ڕۆدان کارێکی قوولی لە بەرهەمی بووردێل کردوە.

یەکەم بەرهەمی مەنوومێنتی بووردێل کۆمەڵە پەیکەری گۆڕەپانی شەهیدەکانن. کە لە ڕووی دامەزراندنی هونەرییەوە هەست دەکرێ کەمێك ساکارو شلوشۆقەو بەشەکانی بە چاکی - جێگای خۆیان نەدۆزیوەتەوە -.

پەیکەری نایابی (هێرقلی تیر هاوێژ). ١٩٠٩. پاریس مووزەخانەی هونەری هاودەم، (هەمان پەیکەر تاکێکی تری لە شاری پراگ لە چیکۆسلۆڤاکیا هەیە). هێزی لەش و ئەندامی مرۆڤ. ئەو هێزەی کەپێویستە بەهۆشمەندی بەکار بهێنرێ. دەردەبرێ. پەیکەرتاش مەبەستی لەم چارەسەرکردنە و دەربڕینی ناوەڕۆکێکی کۆن ئەوە بووە، کە گفتوگۆ لەگەڵ مرۆڤ هاوچەرخ بکات و پێی بڵێ: (بۆچ ئەم هێزو توانایەت بزرکردوە کە سروشت بە تۆی بەخشیوە؟!)

بووردێل بۆ خۆی باسی پەیکەری (ئادەم) دەکات و دەڵێ: «لەم پەیکەرەدا ئارەزووی دەربڕینی ئادەمم کردوە چۆن وەك پاڵەوانێکی بەهێزو

هێرقلی تیرهاوێژ، ١٩٠٩ ـ پراگ. چیکۆسلۆڤاکیا مۆزەخانەی هونەری نەتەوایەتی هاودەم

سەری ئەپۆلۆن، ١٩٠٠ ـ ١٩٠٩ پاریس، مۆزەخانەی بووردێل

مرۆڤێکی سادەو ساکارو دڵپاك دروستکراوەو بەرامبەر ئەو جیهانە جەنجاڵ و سەرسووڕێنەرە وەستاوە».

قۆناغی تازەی بووردێل. قۆناغی گەڕان و لێکۆڵینەوەی ناوەڕۆکی ڕەوشت و خوو بەرزی مرۆڤ و تەواویی هەستی مرۆڤایەتییە، لە ماوەی دە ساڵی سەرەتای سەدەی بیستەمدا، هونەرمەند لەم جۆرە ئیستاتیکایە بەردەوام بووە، گۆڕینی ناوەڕۆك، پێویستی بە گۆڕینی ڕووخسارو چارەسەرکردنی تازەش هەبووە، ئەو شتەی کەلە پەیکەری: (سەری ئەپۆلۆن، ١٩٠٠ - ١٩٠٩)و (پنیلوپ، ١٩٠٥ - ١٩١٢)، (سافۆ)و دوو پەیکەری مەنوومێنتی (میسکێفیس ١٩٠٩ - ١٩٢٩) و (جەنەراڵ ئەلڤیار - بوینس ئایرس - ١٩١٤ - ١٩٢٣ کە بڵندی ٢٢ مەترە)، باشترین نموونەی پڕ لە داهێنانی ئەم قۆناغەی باسکراو بەرجەستە دەکەن.

لە قسە نەستەقەکانی بووردێل باسی ئەم شتە دەکەین: «پێویستە هونەری پەیکەرتاشین، متروبەی هونەری بیناسازیی بێت و وەك دوو دار متروبە دەکرێ تا دارێکی باشتری لێ دەربچێ»... بەڵێ هونەرمەند لە شاکارەکانی لە شانۆی (یلیسیێی، ١٩١٢)و ئۆپێرای (مارسێلێ، ١٩٢٤) ئەم ووشانەی وەرگێراوەتە سەر بەرهەم.

بووردێل مامۆستای کەمهاوتای (پۆرترێتی پەیکەریش بووە) لەم گۆڕەپانەدا شۆرەسواری زەمانی خۆی بووە، پۆرترێتی: (ئەناتۆڵی فرانس، ڕۆدان) بیتهۆڤن، ڕیمبراندت، میسکێفیس، ئینگر» بە باشترین پۆرترێتی پەیکەریی ئەم سەدەیەمان دەژمێردرێ.